

Chương 14

CHÙA ĐỘI SƠN

Chủ nhật tiếp theo, Quyên và Tuấn Anh đến thăm Chùa Đội Sơn, Hà Nam.

Chùa Đội Sơn còn gọi là Chùa Long Đội Sơn, Sùng Thiên Diên Linh Tự, được hình thành vào thế kỷ XI.

Chùa nằm trên đỉnh núi Đội, thuộc địa phận xã Tiên Sơn, thị xã Duy Tiên, tỉnh Hà Nam.

Ngôi chùa được xây dựng trên đỉnh núi có độ cao 79 m so với mặt nước biển, rộng khoảng 2 ha. Tương truyền, Chùa Đội Sơn nằm trên thế đất Cửu Long. Đứng trên đỉnh núi có thể nhìn thấy 9 con đường, sông chạy về giống như 9 con rồng. Mất rồng là 9 cái giếng hiện nằm xung quanh dãy núi Đội trong các khu dân cư dưới chân núi. Chùa quay về hướng Nam, theo hình thế: "*Đầu gôi núi Đội, chân đội Tuần Vương, phát tích đế vương, lưu truyền vạn đại*".

Chùa do vua Lý Thánh Tông (Hoàng đế thứ 3 triều Lý, trị vì năm 1054 đến năm 1072) và phi tần của ông là Vương phi Ý Lan (sinh năm 1044, mất năm 1117), chủ trì xây dựng từ năm 1054 với quy mô nhỏ.

Vào năm 1118, đời vua Lý Nhân Tông (Hoàng đế thứ 4 triều Lý, trị vì năm 1072 đến năm 1128), chùa được xây dựng lại bề thế, trong đó có tháp Sùng Thiên Diên Linh. Trong giai đoạn này, chùa còn có cả vai trò như một hành cung của hoàng gia trong thời gian diễn ra lễ hội Tịch Điền. Vua Lý Nhân Tông cũng chính là người cho tôn tạo lại vẻ lộng lẫy của quần thể Chùa Một Cột và Chùa Diên Hựu tại kinh đô Thăng Long.

Đầu thế kỷ XV, quân Minh xâm lược đã phá hủy chùa và tháp. Riêng bia Sùng Thiện Diên Linh, vì không phá nổi, giặc đã hất đổ xuống chân núi. Mãi tới cuối thế kỷ XVI, gần 170 năm sau, nhân dân địa phương mới dựng lại bia đổ, tôn tạo lại chùa.

Những năm sau này, chùa tiếp tục được sửa sang và bổ sung thêm một số hạng mục công trình.

Chùa Đọi Sơn nằm tựa vào núi và được xây dựng thành các bậc thềm theo độ dốc núi. Quần thể chùa bao gồm: Tam quan và bậc thang lên núi, nghi môn, nhà bia, tam bảo và các công trình phụ trợ.

Tại bậc thềm thứ hai, từ dưới lên, có một sân rộng. Chính giữa sân là nhà bia, bên trong có tấm bia Sùng Thiện Diên Linh nổi tiếng, là Bảo vật quốc gia của Việt Nam.

Tấm bia Sùng Thiện Diên Linh được đặt trong một tháp. Tháp vuông 4 mặt, cao 13 tầng. Bên trong treo chuông đồng. Tầng đế đặt tượng Phật Như Lai, bốn cửa có 8 vị Kim Cương đứng hộ vệ. Tầng trên cùng đặt hộp vàng xá ly, trên nóc có tượng tiên nữ bung mâm ngọc. Tháp đã bị phá hủy hoàn toàn, chỉ còn lại bia và 6 trong số 8 tượng Kim Cương tạc bằng đá sa thạch.

Bia Sùng Thiện Diên Linh hình chữ nhật. Bia cao 2,5 m, rộng 1,75 m, dày 0,3 m. Bệ bia hình bầu dục, cao 0,5 m, dài 2,4 m, rộng 1,8 m, là khối đá chạm bốn con rồng uốn khúc. Trên trán bia cao 0,3 m là hai con rồng đặc trưng thời Lý châu vào giữa tên bia "*Đại Việt quốc đương gia Đệ tứ đế Sùng Thiện Diên Linh bảo tháp bi*". Các hình rồng này còn được trang trí lặp lại trên diềm bia với một kích thước nhỏ hơn. Trên mặt bia được trang trí bởi những hình tượng rồng, mây, sóng nước, hoa, lá...

Bia được khắc chữ cả hai mặt, tổng cộng 4257 chữ Hán với nhiều nội dung. Ngoài các nội dung ca ngợi Đức Phật Thích Ca và giáo lý huyền diệu của đạo Phật; ca ngợi cuộc đời, sự nghiệp của vua Lý Nhân Tông, Thái úy Lý Thường Kiệt, tại đây còn có

các nội dung phản ánh triết lý chung của xã hội bắt đầu được định hình vào thời nhà Lý. Đó là sự hòa hợp giữa Phật đạo (ngoại nhập) gắn với đức tin mang tính nhân loại, vũ trụ và Thần đạo bản địa (nội sinh) gắn với niềm tin mang tính quốc gia, tự nhiên và cộng đồng cư dân nông nghiệp. Từ đây, triết lý này lan tỏa và góp phần định hình tôn giáo, tín ngưỡng của cư dân các triều đại Việt tiếp theo.

Đặc biệt là bia còn có đoạn nói về việc xây dựng Chùa Một Cột tại kinh đô Thăng Long.

Quyên và Tuấn Anh sau khi thăm nhà bia, theo bậc thang dẫn lên bậc thềm thứ ba, là nơi bố trí tòa tam bảo.

Hai bên sân có hai tòa tả vu và hữu vu. Bên trong đặt tượng Thập bát La Hán.

Tòa tam bảo quay mặt về hướng Nam, có hình chữ T hay hình chuỗi vồ, gồm tòa bái đường và tòa chính điện.

Cả hai vào tam bảo thấp hương. Sau đó đến thấp hương tại các tòa nhà bao xung quanh sân trong, nơi thờ cúng các vị Bồ Tát và những nhân vật triều Lý có công với đất nước. Cuối cùng là vào thấp hương nhà Tổ và điện Mẫu.

Trong chùa còn lưu giữ 4 pho tượng đầu người mình chim, còn gọi là Kinnari, hình tượng phổ biến trong cả thần thoại Hindu và Phật giáo ở Ấn Độ. Tượng cao 40 cm, rộng 30 cm. Nhiều người cho rằng, những tượng này là chiến lợi phẩm do vua Lê Đại Hành (Hoàng đế sáng lập nhà Tiền Lê, trị vì năm 980 - 1005), thu phục Chiêm Thành mang về.

Chùa Đọi Sơn còn gắn liền với lễ hội Tịch Điền, là một lễ hội mang ý nghĩa khuyến nông và hướng về nguồn cội. Lễ hội diễn ra lần đầu tiên vào đầu xuân năm 987, thời Tiền Lê.

Lễ hội Tịch Điền được tổ chức long trọng hơn vào thời nhà Lý và được coi là một trong lễ hội chính vào mùa xuân. Về sau,

phong tục này không được giữ. Đến thời nhà Nguyễn, lễ hội Tịch Điền mới được khôi phục, song diễn ra tại kinh thành Huế.

*

* *

Sau khi thăm chùa, Quyên và Tuấn Anh đi từ trên núi xuống.

Có nhiều du khách cũng đến thăm chùa. Đoàn đi lên, đoàn đi xuống.

Đến chân núi thì gặp một đoàn đang chuẩn bị leo lên núi. Quyên chợt nhìn thấy Hiếu, bạn cùng học đại học. Cô vỗ tay:

- Chào Hiếu!

- Chào Quyên!. Hiếu đi tới chỗ Quyên.

- Tớ có việc xuống khảo sát chùa Đọi Sơn liên quan đến luận án tiến sĩ của tớ. Đây là anh Tuấn Anh, người yêu tớ!

- Chào anh!. Hiếu chào.

- Chào bạn!. Mình cũng nghe Quyên kể nhiều về bạn.

Hiếu quay lại Quyên và nói:

- Kế hoạch họp lớp kỷ niệm thành lập trường, tớ đã chuyển lên mạng cho mọi người. Về cơ bản thống nhất như vậy. Hồi này bận quá. Nhiều dự án khu công nghiệp, đô thị đang đầu tư vào tỉnh, lúc nào cũng ngập trong thẩm định, viết tờ trình xin chủ trương. Hôm nay, tớ phải dẫn một đoàn tư vấn của người Pháp đến thăm địa bàn. Họ giúp tỉnh quy hoạch cảnh quan, môi trường dọc sông Châu, đoạn từ Chùa Bà Đanh đến Chùa Đọi Sơn. Đoàn vừa đến thăm Chùa Bà Đanh xong.

- Vậy, bạn cứ đi với đoàn đi, hôm nào xuống Hà Nam, sẽ điện thoại cho bạn. Đợt này, gần như cách một tuần tớ lại xuống đây một lần.

- Chúc làm luận án kết quả tốt. Tớ phải đi đây không có đoàn khách họ chờ.

Tuấn Anh đến bãi lấy xe.

Hai người lên xe về Hà Nội.

Trên xe, Tuấn Anh nói:

- Anh vừa nhìn thấy người Pháp mà tay có xăm hình biểu tượng Chi-Rho.

- Biểu tượng Chi-Rho Christogram. Giờ đây đã là bạn trai của Cẩm Tú, cùng Bộ môn với em rồi.